

Napút-füzetek

2020 141.

Stanczik-Starecz Ervin

Galéria

Ujgurria felé

Galéria

A tusrajz

Első terem: Különös, ha egy galériába lépve az első falat üresen találjuk. Nincs rajta kép, csak a címe van kiírva, és a járulékos tájékoztatás. Bár, ha jobban meggondoljuk, az efféle tárlat, ami persze csak bennünk létezik, jobban megmozgatja a képzeletet, a fantáziát, s feltétlen elmélkedésre készítet. Ilyformán gazdagabb, mint egy hagyományos képkiállítás: a szabad asszociációknak végtelen teret hagy.

Ecce! A *sóvárgó macska* (Japán, Kiotó, tusrajz rizspapírra, ismeretlen szerző műve az 1850-es évekből, Hacima Jukio gyűjteményéből).

A tusrajzot készítő nyilván beleunhatott a maneki neko (integető macska) kultuszába, mely évszázadok óta a szerencsét hozó, aggodalmakat elűző, titokzatos életet élő macska körül forog mind a mai napig. Az ősi történet, melyből mindez fakad, így szól: A gazdag földesúr megáll egy Gotoku szentélynél, fohászodik, majd letelepszik egy terebélyes, árnyat adó fa alatt. A közeli házból a szentély szegény papja bukkan elő a macskájával. A pap a földesúrhoz megy, s annyit mond neki: „A macskámtól tudom, hogy jobb lesz, ha nagytiszteletű uram eljön a fa alól...” A földbirtokos hallgat a pap szavára, beszélgetni kezdenek, s hirtelen nyári vihar támad, s a fába, mely alatt pár perce az úr ült, villám csap, s lobogva ég a famatuzsálem. „A macskám integetett nekem, ne hálálkodjon, nagyuram” – mondta a a pap. Attól kezdve jó barátságba lett a pap és a földesúr. A rajz: A maneki csendben pihen egy árnyas fa alatt, de egy szempillantás múlva a magasba próbál szökellni minden erejével. Még csak egyik hátsó lába szakadt el a földtől, a másik még körmeivel az ugrás energiáját gyűjti össze parányi területre, növelve a lendület sebességét. A mancsok, mint a gyorsuló kezei nyúlnak meg, a koponya izmai kúpossá válnak, a farok balra billen, hogy kiegyensúlyozza a törzset. Rakéta a kilövés pillanatában. Fölötte néhány centire, de a macska számára elérhetetlen távolságban, fehér pille szárnyal könnyedén, mit sem tudva az alatta történő, fölfelé hatoló nyilallásról, a *maneki* irtatlan erőfeszítéséről. A magasság leküzdhetetlenné válik. És itt minden megáll. A macska megdermed, a pille szintén, de a kiegyenlítetlenség megmarad. A lepke közönyösen áll a légben, a *manekiből* csak sóvárgás marad. Minden elvégeztetett és betetőzött. Mindegy, mi történik egy pillanat múlva. Már nem érdekes...

Amíg a tusrajzon csak alakzatokat, tollvonásokat látunk, addig csak a kép kisebbik részét fogtuk fel.

A képek lényeges része a semmi, az űr, a fehér, tátongó tér. Az út: fehérből a feketéig: ez a tusrajz megismerésének útja. A nyugati szem többnyire fordított utat jár, ezért nézi értetlenül a tusrajzot.

Sóvárgó macska

Égből jött vendég
Égető vágy lobban föl
Magasba szállni

Pilléző pille
Vígy el innen most nyomban
Fojtogat a föld

Idegen lettem
Gondolat mely nem hajt ki
Lopakodó vak

Csillag-rengeteg
Vízen úszó hold-sajka
Beteg lélek-hang

Vágytalan szárny nőj
Bennem csend por csont marad
Pille repített

Sóvárgás betelt
Alant vad vizek zúgnak
Lásd ez a határ

Most várva várok
Alkonyfényű sziklák közt
Macskaszoborként

Stanczik-Starecz Ervin

Második terem: Hófehér falak, az egyetlen, nem túl nagy ablakon át a nap súroló fénye tusrajzot világít meg. Más nincs a helyiségben, a padlózat is fehér, s a szemben lévő zárt ajtó úgyszintén.

Látható a kép, de nem úgy, mint a sóvárgó macska. A tusrajz 19. század eleji. Alkotója papírra festett, neve nincs feltüntetve. A kép címe: *Japán vándorbölcs,shintaku*.

A *shintaku* sok mindent jelent. Mély tapasztalatú jóst, orákulumot, nagy bölcsset, aki terjeszti a *sintoizmus* igazságait, de nem prédikálva, hanem némán. Ha megkérdezik valamiről, próbál rá egyszerű választ adni. Ha bizonytalan az igazság felől, ennyit mond: „Sajnos, nem ismerem a választ.” Mélyen meghajol, és továbbmegy az úton. Többnyire sűrűn összetekert rizspapírtekercs van nála, vagy leheletvékonyra vágott bambusznád lapocskák, melyek ezer és ezer apró jellel vannak teleróva. Megy, járja a poros, köves utakat, ha este befogadják valahol, megköszöni, ha nem, az égbolt alatt alszik két-három órát szenderegve. Ébredéskor vizet keres a természetben, jól ismeri a kis vizek

járását is. Megmossa arcát, kezét és mellkasát, kiöblíti a száját, ám a vizet nem köpi a földre, hanem lába frissítésére használja, végül, tisztálkodás után iszik néhány kortyot az üde, hajnali vízből. Keres egy nagy fát, leül a tövébe, imákat mormol félhangosan, aztán elhalkul. Falevél hullik elé. Fölveszi, a kelő nap felé tartja. Sokáig nézi a vastag és hajszalereket, aztán rápillant jobb kezére, széttárja ujjait. Szemléli gyűrött, nap égette bőrét; a kidagadó, s csak az erősödő fényben látható hajszalereket, a tenyerében futó barázdákat, melyek több helyen keresztezik egymást, s opálszínű körmeit.

Bal kezével a földre támaszkodik. Finom, alig érezhető rezgéseket tapasztal. Hátrafordul. A távoli messzeségben mintha lovasok elmosódott foltjait látná. Tekintete újra a falevélre irányul, melynek széle cikcakkos, finom fűrészfogak határolják. Számolni kezdi a felső karéjok zöldessárga fogacskáit. Minden karéj szélén 69 van belőlük. Az alsó három karéjt is szemügyre veszi. Ezek ugyan kisebbek, mint a felsők, mégis ugyanúgy 69-69 hegyecske van a szélükön. A levélen összesen 414 levélfog áll ki. Keres még a földön két különböző nagyságú levelet: egy kicsinyt és egy viszonylag nagyot. A kis levélen 144 fog áll ki körben, míg a nagyon 441.

– Hmm – gondolkodik el a *shintaku*. – Három különböző nagyságú levél ugyanarról a fáról, de a számok csak sorrendjükben változtak. A változatosság, mely ugyanaz: 144, 414, 441.

A *shintaku* fölpillant, s látja, hogy 12 díszes ruházatú katona veszi körbe. Az egyik, a legpompásabb öltözetű leszáll a lováról, s közel megy a koldushoz.

– Jacakó Simo vagyok, a császár kincstárnoka. Téged hogy hívnak?

– Én vagyok a fa alatt meghúzódo.

– Közelebbről?

– Elhiszed, hogy ennek a fának minden levele ugyanolyan?

– Különböző színűek, nagyságúak, de nyilván egy fához tartoznak.

A koldus bólint.

– Szóval, *shintaku* vagy. A sintoizmus bölcse.

A földön ülő némán ül.

– Sietős a dolgunk, *shintaku*.

Van koldulócsészéd?

A bölcse a ruhája alá nyúl, s kiteszi a földre.

– Megtöltöm pénzzel, s azt veszel érte, amit akarsz.

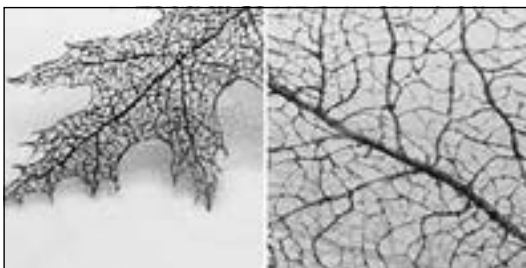
– Az embernek nagyon kevés dologra van szüksége, de ha ezt a kicsi edényt megtöltöd, bölcse

vagy – néz a vándor a kincstárnokra, aki rögvest egy bugyellárist kiönt a csészébe, ami azonban üres maradt. Minden testőrétől elkéri a pénzes tarsolyát, és sorba belezúdítja az edénybe, de az feneketlennek látszik. Elnyeli a rengeteg pénzt.

– Hogy lehet ez?! – mordul fel Jacakó.

A *shintaku* mosolygott.

– Nem titok, kincstárnok uram. A csésze emberi tudatból készült, az ember vágyaiból faragták. A kívánság kívánságot szül. Ha ad nekem egy fűgét, hálásan

megköszönöm, de ha nincs, az sem baj. A világot összetartó erők csak erősödnek a lemondás által.

Jacakó kincstárnok leakasztott a nyeregkápáról egy zsákot, amelyben füge volt, s beletett egyet a koldulócsészébe, melybe alig fért bele.

– Várjon, uram – mondta a shintaku. Kivette a fügét, s a földhöz csapta szájánál fogva az edényt. Minden aranytallér kizúdult belőle, így már elfért a gyümölcs benne. A bölcs megköszönte az ajándékot.

– Hadd kérdezzek valamit, bölcs – hajolt meg Jacakó. – A családom és én is sintó vallásúnak tartjuk magunkat. Meg tudnád mondani, mi vallásunk lényege?

– Most a találkozásunkkor tanult valamit az emberi létezés lényegéről. Igaz?

– Igen. Hogy ne vágyakozzunk felesleges dolgok után.

– Ez a tiszta szellem egy része. És most merre fog indulni? Maga megy az úton?

– Ki más? – Dél felé mutatott a kincstárnok, az egyik széles útra.

– Nem az út viszi? Rálép arra az útra, s célhoz ér. Az út és a szellem. A sintoizmus a szellem útja. Az út nem tesz semmit, passzív, mégis elvégzi a dolgát. Elirányítja a szellem utasát. Érti?

– Inkább csak sejtem – vörösödött el a kincstárnok.

– Nem baj. Az már az út eleje – bólogatott a shintaku. – A kincseit itt ne hagyja, mert rablók és becsületes emberek is összevesznek rajta. Csak rossz származik belőle.

A bölcs nagyon messzire néz. A semmibe.

– A Semmi Isten létezésének jele, amit magunkba kell fogadni, s magunkkal kiegészíteni. Ez a Semmi megtestesülése, mint ahogyan Krisztus megtestesülése a kereszténység...

A lovasok ezt már nem hallották. Messze jártak az úton. Csak porfelhő jelezte nyomukat.

Harmadik terem: A helyiség kitágul, de a szabálytalan terem fehér falai eltakarják egymástól a képeket, nehogy kontempláció közben összezavarodjon az ember. Ez könnyen előfordul, mert a Homo „Sapiens” falánk, egyszerre akar látni, hallani, érezni és mélyen a gondolataiba merülni, csakhogy ezt nagyon kevesen tudják megtenni a világon, mert ennek a technikának a megtanulása rendkívül nehéz. Akik ismerik is, nem mindig alkalmazzák. Inkább egy pontra koncentrálnak csendben, valamennyi érzékszervüket kizárva. Ez a szemlélődés mesterfogásának másik szélső pontja. A két pont között hallgatni kell mindenkinek, mint az óriás esők után a völgyeknek estelente.

A vágytalanság elérése épp a tökéletes koncentrációt és a lényeglátást segíti, éppen úgy, mint shintaku mester fája. A növények, az állatok és az ember is teremtmény. Lényegi kapcsolódási pontjaiknak kell lenniük, nem fizikailag, hanem spirituálisan. Ezért is fordítják nyugaton a shintakut sokszor orákulumnak, ami persze nem fedi az igazságot. Az orákulum majdnem mindent tud és előrelátó; a shintaku emellett kreatív is. Észreveszi a fa leveleiben a homogenitást és a különbözőséget is, melyek tökéletesen olvadnak össze. Ehhez a szemlélethez az embernek szinte izzó kreativitásra van szüksége. A kiváló japán és kínai tusrajzokon nem létezik háttér, illetve sokkal erőteljesebb a nem látható üresség szerepe, mint a nyugati világban. Az úr alakítja a valamit.

Jobbra az első tuskép Kitsimono munkája, a *Fekete aranyhal* tekercskép. Utal ez méretére és gyors mozgíthatóságára. A tekercsképek (*Kakejiku*) nem igazán kiállításra valók, de nézzük meg.

Már a tusrajz címe is ellentmondásos számomra, hisz fekete aranyhalról nem hallottam. Végül is nem a hal színe számít, mint a falevélnél sem, hanem a térben repülő hal. Semmi nem árulkodik arról, hogy a közeg, amibe behelyezettett a hal, víz lenne, sőt, ha megnézzük az uszonyait, inkább madárszárnyakhoz hasonlít, mint amikor földre száll és kiterjeszti tollait. A körötte lévő közeg indifferens. Mindegy, hol van ez a hal. De van! Egyesült a titokzatos

lény a még titokzatosabb Semmivel. Így az átváltozás megtörtént. Mint mikor a keresztyének magukhoz veszik bűnbánat, kitisztulás után az ostyát és a bort, a Láthatatlan a borból és kenyérből, a kegyelem közbenjárásával, Krisztussá változik. Nagy csoda ez, hisz a Biblia írja: „...mert ti még imádkozni sem tudtok, // a Szentlélek sóhajtozik helyettetek.” Nos, ha az ima is ily nehezen megy nekünk, mily erőfeszítés, koncentráció, titkos esdeklés, röpigimák ezrei szükségesek, hogy meglássuk lelki szemeinkkel Jézus Krisztust az áldozatban.

A hal úszik a mélybe, a fenéki, hogy teljességgel megismerje a Semmit. – Miért is a hal Krisztus egyik jelképe? – kérdezem a nyilvánvalót...

Szinte minden vidéken élő japán tudja azt a legendát, miszerint a sodrással szemben úszó halak rendkívül erősek, félelmet nem ismerők. Aki egy ilyen halat fog ki a folyóból, a víz istenének (kappa) gyermekét, még a közelgő haláltól sem fog félni. Hátralévő életében határozott, rendíthetetlen lesz. A fekete aranyhal uszonyaiból látható, hogy valamivel szemben mozog. Mivel tekercsképről van szó, megnézhetjük a mozgást másképp is, mert a közegre piktorális jel nem utal. Persze így már megteremtettük a Semmi, az űr legelső attribútumát, ugyanis a két kép együtt azt a hatást kelti, hogy a folyó vagy tómeder alja lejtős, míg ez egy képen egyáltalán nem látszik. Íme, az a felfogásbeli különbség, ami a nyugati és keleti ember világfelfogásában rejtőzködik.

A nyugati ember a nyugtalan és célt vesztett mozgás; a keleti a nyugodt, szemlélődő: csenddel és az apróságokkal feltöltődő Isten-más. Ismétlődések zsongása mélyíti. Persze nem a megapoliszokról van szó, hiszen Peking, Tokió, Kiotó borzalmas nyüzsgést, felfordulást, tömegek mozgását mutatja. Csend és elmélyülés csak ritka percekben adódik...

Harmadik terem: A második, jobb oldali, elválasztott fehér térben szintén tusrajzot láthatunk, de nem távol-keletit, hanem egy magyar művészt, kit méltán nevezhetünk a kárpát-medencei tusrajz megújítójának. Szalay Lajosról van szó. (Sajnos, a kilencvenes években elhunyt a mester.) A *nyilazó magyar harcos* képeben tökéletesen jelennek meg a japán és kínai elvárások a tusrajzzal szemben, mégis Szalay egyénisége átüt a művön. Japánban íratlan törvény: *Nem illik kitűnni mások közül.* Másik helyes meglátás, melyet nem a jogra bíztak: *Nincs született mester. Mérhetetlen szenvedést megtapasztalva válhat valaki mesterré.* Ennek is megfelel Szalay Lajos. És végül: *A sintoizmus legnagyobb erénye az engedelmesség, a munka legjobb elvégzése.* Ily formán három erős kötelék is kötötte a művészt a japán tusrajzoláshoz. A negyedik kapcsolódási pont, természetesen, hogy *ezer éveken át a lovas nomád kultúrához tartozunk keleten,* ahonnan kultúrában, hagyományban, hitben, világfelfogásban rengeteg dolgot hoztunk magunkkal a Kárpát-medencébe. Nézzük meg elsőként az alkotást, ami minden részletében a mestermunka jegyeit hordozza: *A nyilazó magyar harcos.*

„Ló és lovas egy” – állítólag ez egy fekete hun közmondás, sőt a harcosoknak parancs. Magyar íratlan törvény viszont, hogy „magyarok által képzett lovat soha nem adunk el!” Az ókori magyarok a fényes teliholdat ugyanúgy nevezték, mint a hunok a lovaikat: *mén*. A lovak a Hold-erőkhöz csatlakoznak, a Hold princípiumhoz. Mátyás király kedvenc lovát *Holdasnak* hívta. Számos etimoló-

giai teória létezik a ló szó eredetéről. Számomra a legkézenfekvőbb és legegyszerűbb a jóság, jószág, ló, táltosló (ti. a sámán rendkívüli lova). Nem akarok a sokat vitatott sumer kapcsolattal foglalkozni most, de az tény, hogy a paripa három sumer jel összeolvasásának eredménye (*ld.: men«mene(h)« mendégél [vmi. körül, mint a Hold a Föld körül]*).

A magyarok leginkább az alacsony, de rendkívül gyors, izmos turáni lovat, a kunfakó színűt kedvelték. Egy nyugati legenda szerint, ha a harci ménnek mind a négy lába érinti a földet, jó halállal hal gazdája, ha kettő, akkor hősi halált hal a lovas, ha egy, akkor a sérülés miatt veszik oda a harcos. Nos, mi történik, ha a ló egyetlen lába sem érinti a földet, mint Szalay Lajos tusrajzán?

Úgy tűnik, a nyugati lovas hadviselés ilyesmit el sem tudott képzelni. Hiszen ezek a rendkívül erős magyar lovak szinte repültek a csatában. Szalay tusképén a ló alsó része teljesen súlytalan, kifejezve a vágózás iramát. A háttérben a jajveszékélők: „Uram, ments meg minket a magyarok nyilaitól!” A ló és lovas összeolvadását, eggyé levését hangsúlyozza a művész, és a rendkívüli koncentrációt.

A *Képes Krónikában* Szent László királyunk Szögnek nevezte lovát, harcos-társát, aki (sic!) sok faliképen látható, amint az ellenség lovát rúgja-harapja (...*quem Zug nominabat; kinek neve Szög*), tehát nem egyszerűen így hívta, hogy Szög nevű ló (Zug nominis). Pótolhatatlan fele volt a harci ló gazdájának (*equus caballus*).

A közép-ázsiai lovas nomád népekről kínai és római beszámolók, leírások maradtak fent. De a rómaiak azt akarták elhinni, amit a világ pletykált, nem pedig a tényeket. Így történhetett, hogy Ammianus Marcellinus írománya a hunokról, mely szólhatott volna a magyarokról s más újazó ázsiai népcsoportról is, ragadt meg a nyugati köztudatban. Hozzátesszük, hogy Marcellinus életében (330–395) nem látott sem hunokat, sem magyarokat. Olimpiodorosz viszont 412-ben követségben járt a hunoknál, de ő semmiféle beszámolót nem készített a hunok életéről. Csak egy-két sorban nézzük, hogy Marcellinus miként ír a hunokról, s egyben a közép-ázsiai lovas nomádokról: „ők maguk viszont mintha oda volnának nőve edzett, de csúf lovaikhoz. Ennél a népnél mindenki éjjel-nappal lóháton ülve vásárol és elad, eszik és iszik, végzik szükségleteiket keresztben ülve lovukon, s a ló nyakára borulva szunnyadnak el.” A Strasbourg melletti Atila-szobor egyetlen hatalmas kőgömb, melynek csak arca van megmintázva, ami egyértelműen mongoloid arcvonásokat mutat. Kínai leírások szerint ez egyáltalán nem igaz nagy, horgas orrából s keskeny állcsontjából következően, ami könnyen lehet, hiszen a hunok első fővárosát a Karakorumtól délre teszik. Nyugatra tőle Dzsungária és a Tarim-medence fekszik. Ez utóbbiban áll Ürümcsi városa, a Tész folyó ömlik s az *Iszik kölig* tóba. (Mind a mai napig így hívják őket az ott élők. [!])

Qin Shi Huang kínai császár (i. e. 221–210), aki az első szakaszát építtette a Nagy Falnak a nomádok, de főként a hunok ellen, még valóban bevehetetlen építményt konstruáltatott, csak hogy halála után kiürült a császári kassza, s a helyenként 10 méter vastag, 20-25 méter magas téglapítményt silányabb, könnyebben bevehető anyagokból (*gerendákból, kőtörmelékből, földből, agyagból*) építették tovább... Ahogyan a magyar nyilazó harcosokról is fent maradt írásos emlék, a kínaiak is feljegyezték a pusztító támadások miatti féle-

müket pl. a *Si King*ben (Dalok könyve), mely ezer éveken át rakódott össze, s a hagyomány szerint Konfuciusz válogatta ki a 305 költeményt a több tízezerből. A 255. ének így kezdődik:

Hatalmas a magas Isten:
földi népek kormányzója.
Rettenetes a nagy isten:
hatalmának sok a módja.
Változandó kegye. Tőle
lőn a népek sokasága.
Mindeneknek van kezdete.
Kevésnek van jó halála.

(Jánosy István fordítása)

A 31. dalt a Nagy Fal építésének megkezdője, maga a császár is ismerte, hiszen udvarhölgye volt, Wang Zhao-jun néven hívták.

FÉRJ MONDJA

„Tang” – verték a harci dobot,
minden férfi lándzsát fogott,
elsáncolták Cao városát,
s hadunk délre masírozott.
(...)

FELESÉG MONDJA

Távol vagy és távol maradsz,
messzeségből nem támogatsz,
a messzeség állt közibünk,
együtt tovább nem élhetünk.

(Károlyi Amy fordítása)

Érdekes, hogy a Nyugati Hun Birodalom, mely kb. a másfélszerese volt a keleti hunok országának, egyedüli nagy ellenfélként a Parthus Birodalommal állt szemben, de szinte elenyésző adat maradt fent a két birodalom harcáról. A mai (s akkori) Kabul megadóztatása; az Oxus folyó (határfolyó) többszöri át-lépéséről tudunk, s később a Római Birodalomtól való segítségkérésről, ami, persze nem adatott meg a gyöngülőfélben lévő rómaiaktól.

Az alábbi kép Attila nagyfejedelem kenotaphiuma a kertemben.

A régi és új dalok gyűjteménye (*Kokinukasú*) 905 és 920 között Daigo császár parancsára került összeállításra kínai költők által. Állítólag maga a császár is írt néhány verset a *Kokinukasú*-ba. Az antológia, ma így mondanánk, hatalmas terjedelmű mű, mely húsz kötetet tesz ki.

Sok költemény rendkívül kifinomult, a haikuk pontosságára hasonlít, de annak formai kötöttségét nem követi.

Harumicsi no Curaki verse megihlette még a híres, háromszor Nobel-díjra jelölt Misima Jukiót, japán prózaíró, aki kivételes tehetség volt, de 45 évesen szeppukut követett el, amit *Hazafiság* című írásában, négy évvel halála előtt részleteiben is leírt. A *Pokol kínjai* kabuki-darabjában meg is idézi az előtte ezer évvel élt kínai költőt. (Tartalmilag Vihar Judit előszava Misima Jukio műveihez.)

Hegy patakba
avar-gátat fújt a szél,
szárnyas vihar. S nézd:
elakadt a zúgó víz.
Pedig ez csak falevél!
Hogy a vérvörös juharlevél
tovább sodródik-e vagy sem,
az csupán a szélfúttá gáton múlik.

(*Both Sára fordítása*)

A ló a kínai asztrológiában bölcs, tanulékony, egyenes utakon járó, de hajlamos a nehéz élethelyzeteken átviharzni. Jól megválasztja barátját.

A harmadik terem első, bal oldali beugrójában: Végtelenül leegyszerűsített, lényegre koncentráló, ugyanakkor lelki békét, csendet, magyarázó ürességet láthatunk Szalay Lajos *Legelésző ló* című alkotásában. Ezen a képen tökéletesen érezhető a háttér, mely szinte a Semmi alakító ereje. Maga a tusrajz néhány perfekcionálisan elhelyezett vonal. A lónak mint teremtménynek alkotó váza, mondhatni erővonala. A háttér ugyan nem teljesen fehér, de a ló ereje előtt meghajló alig látható közeg. Nézzük hát a tusrajzot.

Hamvas Béla így ír az ősi tusrajzokról (*A kínai tusrajz*): „*A modern festészetnek a kínai/japán tusrajzzal kétségtelen rokonsága van. Egyetlen hibája, hogy még mindig a feketéből, az érzékileg tapasztalhatóból, az objektumból indul ki, és a teret passzívnak és ürességnek tekinti.*

Háttér. Ez még nem valóság. Az lesz a nagy, modern festő, aki észre fogja venni, hogy nem a valami formálja a semmit, hanem a semmi a valamit.”

Tehát a varázslatos, a misztikus és mágikus nem az ábrázolt valami, hanem a láthatatlan, formáló erejű Semmi.

A harmadik terem utolsó, fehér falakkal elkülönített tusrajzára méltán lehet büszke minden magyar képértő és képíró, ugyanis Platthy István pécsi diákcsoportjában készült a kép. Címe: *Növényi formák árnyképe*.

Mestermunka. A szabad asszociációk özönét indítja el az emberben. A sok fekete ellenére az izzó fehér vonja magára a figyelmet. A pitypang misztikus, leszálló vagy fölbukkanó napja a magmatikus fehérlésben maga alá rendeli a nála látszólag nagyobb fekete foltokat. A kép bal sarkában fű- *vagy nádféle*. A japán és kínai tusrajz-művészetben külön oktatják a nádfestészetet, s itt gubók, virágrügyek, kalászok is látszanak a nádon kívül. *A pitypang-Nap oly eruptív, fölbolydult, zaklatott, mint az igazi csillagunk, ami nem csoda, hisz az világítja meg az egész mezőt.*

A létezés, az élet benne készül: a gyermekláncfű magjában mint megfogant mozgásban, mely készül ezerfelé szétszórni ernyős magjait a termékeny talaj felé...

A negyedik terem egyetlen nagy jobb oldali fehér falán két Kohán Ferenc-kép: tusrajz, illetve szénrajz látható. A művész erősen introvertált, s képei is meditációra készítetik a műértőt és laikust egyaránt. Sok képén még emberi alak sem szerepel, áttemeli a hallgatag, „szemmagasságú” világba alkotásait, máskor pedig olyan „képkivágásokat” használ, melyekre az emberek többsége fel sem figyel. Így rakódik többletjelentés a világ adott, „kinagyított” részére. Az Óbudai Társaskör Galéria kiállításán meglepő kollekciónal rukkolt elő: olyan tus- és szénrajzokkal, melyek egész szimbólumrendszereket hordoznak. Nézzük csak!

Ez a tusrajz az *Ágak, gyökerek* címet viseli. Tökéletesen letisztult műalkotás. A művészet univerzalitása fejeződik ki benne. Szinte mindegy, hogy is nézzük. Az élet burjánzása, a „kereső” gyökerek térfoglalása, ággá változása; az élettelen megelevenedése látható. El is feledi az ember, hogy képet néz egy kiállításon. Beszövik a nézőt is a gyökerek és ágak szöszei, melyek vizet, jó talajt és napfényt keresnek. Emellé van téve, a két Kohán-kép közé a japán Yo Shaosong *Bambusz* c. alkotása. Nem véletlen.

Yo Shaosong tusrajza 1934-ben született. Akkor, amikor Kohán Ferenc művészi pályája tán csak recesszíven szökkent szárba. Az életek váltják egymást. Nagy keringése ez a földi vitalitásnak. A japán alkotó művén ugyanaz látható, mint Kohán ág-gyökerein. Csak tán a bambusz, legalábbis a képen, fölfelé „kutakodik” az éltető közegek után. Ha ránézünk a két képre, első látásra kaotikus bujállást veszünk észre, de hosszabban megfigyelve a remekműveket, észre kell vennünk, hogy a „dülöngélni” látszó növényi „szervek” dinamikus egyensúlyban tartják ezt a különös organizmust. A növények az egyetlen lélegző lények, melyekben nem veszünk észre antropomorfikus hasonlóságokat. Persze az ember beleképzelt egyes göcsörtös fatörzsbe, odvas matuzsálembe szellemalakokat. Jó példa erre a rejtélyesen növekvő mandragóra, az ember-

törzsű cserje. Kizárólag Távoll-Keleten van az őshazája, Tibetben, Kínában, Japánban, ahol az emberek világhoz való viszonyulása is egészen más, mint az európai emberé.

Azt is nehezen tudja elképzelni az európai festőművész, hogy a tusrajzolók Kínában és Japánban elsőként bambusznádleveleket, -hajtásokat rajzolnak le, s ha sikeresek, a mesterük tovább engedi a tanítványt. De így van ez a védelmi mozgásokkal is. Nehéz lenne rávenni egy élsportolót Európában, hogy egyetlen mozdulatot két évig gyakoroljon. Mondjuk, például a daruállást. A tanítvány egy lábon áll mozdulatlanul, kezei a daru csőrének alakját veszik fel, s annak erejét is, majd egy igen apró célpontra lecsapnak. A megfigyelés mindennek az alapja: kókadózó levél nem nőhet a növény csúcsán; vagy a vékony, magas bambusztörzs nem állhat merev egyenességben. Nyilván elhajlik önnön terhétől és a szelektől.

Most pedig vessük figyelmünket a galéria szemben lévő falára, ahol egy hatalmas japán juharfa bókól.

A szénrajz a legközelebbi rokona a fekete tussal készült képeknek. Minden finom részlet tud láttatni, még azokat is, melyek, ez esetben, a fa belsejében vannak. A fa „tartóváza” jól kivehető. Szinte szabályos derékszög. Biztosan áll, de van körötte valamiféle divergencia, szétbomlás. Igen.

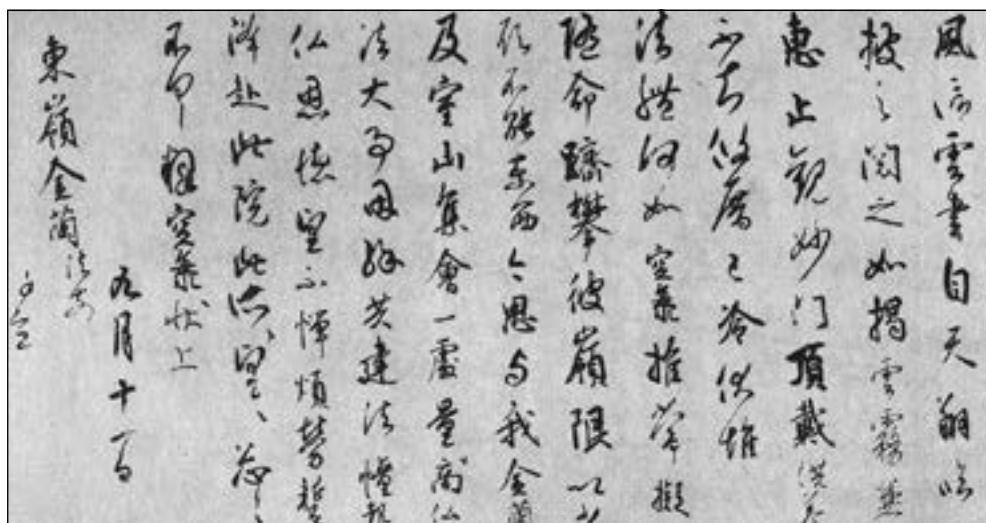
Hullajtja az égre, a földre, szerteszét a virágait, s ettől az egész fa lebegővé lesz. Finom ágai oly érzékenyek most, mint a neuronnyúlványok. Hallhatatlan

remegés vibrál benne és körülötte. Mint a vízen elterülő selyemfonatú hínár, a juharfa lombja. Próbáljuk meg felülről szemlélni a képet, s képzeljünk alá nyugodt víztükröt. Így is tökéletes a megjelenítés. Ez Kohán zsenialitásának érzékenysége.

A tus a Távolság-Kelet kultúrkinccse. Szorosan csatlakozik hozzá a kínai, japán, koreai stb. írás kialakulása. Kínában már a Kr. előtti első században általánosan elterjedt jelölőanyag volt, mely alakot öltve szóvá változott. A kalligráfia röviden megfogalmazva: szépírástan. Sok figyelmet és esztétikai érzéket igényel. Japánban a kalligráfia (*sodó*) egyike a japán művészeti ágaknak. A kínaiaktól vették át az 5. században, de felmerült egy nagy probléma. A japán nyelv agglutináló, azaz ragozó nyelv, akárcsak a magyar (sőt a családneveket is elsőként írják, másodikként a keresztnévet, bár ők ezt nem így hívják). Áthidaló megoldásként alakult úgy, hogy a kínaiakból csak a hangzást vették át, ami később szótaggá változott. A magyar nyelv ősbibb mivoltára utal az is, hogy anyanyelvünk soha nem volt kénytelen erőszakosan beépíteni idegen nyelvek szabályait a magyarba. Japán a 11. században már önálló nyelvet bírt. Bonyolultságát növelte a zen-buddhizmus megjelenése és sajátos írása, mely nagyon kevés szabályt követett, inkább emocionális alapú volt. Figyelembe véve a japán nyelv bonyolultságát és a vele szemben támasztott szigorú esztétikai elvárásokat, már nyolc évesen elkezdik tanulni a japán szépírást. A középiskolákban pedig egyenesen elvárják, hogy a zene és a festészet mellé vegyék fel a szépírást legmagasabb fokának elsajátítását is. A japán kalligráfia betűképekből áll.

Könnyen belátható, hogy a szépírástól már csak egy ugrás a művészi tusrajz elkészítése. Természetesen a tusrajz művészi hatását, kifejezőerejét befolyásolja a rajzeszköz is. A tollrajz finom, pontos, precíz, vonalas karakterű. A bemetszett végű nádtollal készült műalkotás vonalai robusztusak, s így azt a képet csak lendületes és biztos kézzel lehet létrehozni. A tollat még az ókorban találták ki. Elsőként a különböző vastagságú és bevágott tollakat használták, majd a lúdtollat és más madártollakat. Nyilván ezt a művész a kezének finomságához próbálta igazítani. A 19. században jelentek meg a fémhegyű

tollak, de innen nem érdemes folytatnunk, mert akkor már az íróeszközzel beszélünk, nem a művész tehetségéről. (Evvél nem azt akarom mondani, hogy fémből készült csőtollal én is bármit le tudnék festeni...)

A japán és kínai kalligráfiának nyolc alapvonása van (*vonalszakasz = eidzsi happó*). Ez olyasféle, mint nálunk az ékezetek; vagy, mondjuk, a feledésbe merült zsinórírás szabályai.)

Végül megemlítem a zenkalligráfiát. Ennek magas fokú gyakorlásához ki kell üríteni a tudatot, s hagyni kell az ecsetet, hogy a saját útját kövesse. Nem szabad tudatos erőfeszítést tenni. Ezt az állapotot hívják a zen mesterek *mu-sinnak*. Az egész zenkalligráfiát az *Enszó* szimbolizálja, ami nem más, mint egy majdnem bezáródó kör, amit ecsetvonással húznak, s a teljes kör létrejötte előtt kifogy az ecsetből a fekete tus. Ennek a folyamatnak a leképeződése. Jelentése többsíkú: erőt, univerzumot, testi szenvedést, megvilágosodást is érthetünk rajta.

Melyek az elengedhetetlen eszközei egy tusrajzművésznek? Elsőként a *Négy kincs (bunbósihó)*. A *dörzskő (szuzuri)*, mely kerámia vagy kő. A tusrúdra vizet kell önteni, ami a dörzsölésre feketévé válik. A töménységét a művésznek tudnia kell. – Az *ecset (fude)*. Az ecsettest bambusz, a sörte-rész állatszőr (birka, farkas, ló, nyúl). – *Rizspapír (hansi)*. Egyik fele sima, másik érdes. A simára kell festeni. – *Tusrúd (szumi)*. Többnyire téglatest alakú fekete rúd. A víz tussá oldja. Az eredeti fenyőkoromból készül.

Az utolsó terem szemközti falát uralja egy különös absztrakt tuskép, ami Borsos Miklós 20. századi (1906–1990) szobrászművész és grafikus munkája. Különös, mert a Kr. előtti első században megszülető tusrajz-festészetben (Kínában) napjainkig sem születik absztrakt ábrázolás. Borsos *Absztrakt kép figurával* című alkotása (1980) is csak részben szakít az ősi technika témaválasztásával. Előbb lássuk, hogy tudjunk róla valamit is mondani.

Nem egyértelmű, hogy az ábrázolt alak árnykép vagy valóságos figura. Éles határú fény-árnyék területek figyelhetők meg a képen. A világos és sötét foltok az emberi formát teszik igen különössé. Tán az ember lényegét merevíti ki a

művész: fény és árnyék határán élő megdöbbentő kreatúra, mely feltűnik az éles napsütésben, s máris beleolvad a láthatatlanságba, így formán a mulandóságba. Az előtte álló életutat csupa kereszteződések alkotják. Döntési kényszerek tucatjai előtt állunk. Sőt zsákutcák is nehezítik továbbhaladásunkat. A fehér falra fröccsent fekete tus tragédiákat is előrevetít. Az egész mű valamiféle archaikus kisugárzást közvetít. Mintha egy ősi, nehezen megfeythető, titokzatos értelmet hordozó barlangrajz előtt állnánk...

Felhasznált irodalom, ami a szövegben nincs jelezve:

Gáncs Nikolasz, *Shodo, Az ecset útja*, Bp., Shirokuma, 2009
Nakata, Yujiro, *The Art of Japanese Calligraphy*, 1973, Tokyo/
New York, Weatherhill/Heibonsha

Ujguria felé...

Európa-szerte híres néhai nagynénémnek ajánlom ezt az írást: Stanczik Ilo-nának, ki új régészeti iskolát teremtett.

*Jugur-dzsa, az ifjú khán, a fekete hunok nagyfejedelemének, khagánjának fia, még a 16. fűsarjadzást sem látta, de úgy ülte meg szőrén a pusztai, mokány, izmos lovat, hogy közben két dárdát, hosszú, széles pengéjű kardot, ívelt, éles tört, szarvascsont borítású, félelmetes erejű nyilat hordozott magával. Tegezében két tucat íjat tartott. Külső pántolású csizmájában még hetet-hetet. A lábon viselt fémhegyű és gyújtónyilak védtek a harci sebesülésektől, ahogyan *Tengri* főisten égi követe mondta a táltosuknak áldozatbemutatáskor.*

*Tengri mindenütt jelen volt, ezért az ősök ősei *Tinmak*knak hívták, ami azt jelentette, hogy körözni, forogni tudott a levegőben és az égbolton, s minden *hsziungnu* (gy neveztek őket más népek) gondolatát ismerte. A tisztátalanok áldozatát elhányta magától, s a tűz elhamvadt. A táltos ilyenkor három áldozattól is eltiltotta a vétkest, s harminc nap és éjszaka nem ehetett semmit. Csak vizet vehetett magához.*

Ezek a hunok északkeleten éltek, közel a Bajkash-tóhoz, melyről úgy hitték, feneketlen víz, ami kifolyik *Uk* helyére. *Uk* isten a világ teremtése előtt élt, és minden, ami most látszik, az ő birodalma volt. *Tengri* tett rendet Égen és Földön. Vízből, nyálból és agyagból formálta meg az embert.

Jugur-dzsa apja, öregapja és szípapja is így mesélték. A múlt eseményeihez tilos volt hozzátenni vagy elvenni. A hunok nem hazudtak egymásnak, mert nem volt értelme. Egyszer Jugur-dzsának (hosszú hajút jelentett hunul). azt mesélte a hiúzok nemzetségének vezetője, hogy fiatal korában négy nap járóföldre bemerészkedtek a sivatagba, és láttak több agyagtéglából épült jurtat, s nem messze tőlük sziklaszálakat, melyekre embereket és állatokat véstek készítőik. Lehetett vagy háromtucatnyi rajzos szikla, de se közelben, se távolban követ nem láttak, csak homokot. A táltos egyik segítője azt mondta, hogy az

első hun nagyfejedelem sírja lehet, s annyi harcosa kísérté a túlvilágra, ahány sziklaszálat látnak. Hozzátette, hogy beljebb, a sivatag szívében, félig a széltől betemetve áll az északi hsiungnuk egykori fővárosa, melynél nagyobb és gazdagabbat senki nem épített. A fiatal khán ámullattól megbabonázva hallgatta a történetet. A hiúzok főnöke hozzáfűzte, hogy a nagy sivatag északi részét valamikor hajdanában legelők borították, s vadakban gazdag volt a vidék.

A fekete hunok hat-nyolc fős kis csoportjai manapság is be-be-merészkednek a Góbi-sivatagba. A felderítés persze a vérükben volt a hunoknak, de a szent területekre csak a táltossal merészkedhettek. „Nyavalyákat küld rátok Tengri, ha a szent kövekhez értek” – szokta mondani Csakhilij, a szellemvilágot járó pap-orvos, a varázslatok mestere.

Midőn egy ilyen kalandozó, felderítő csapatból két hírmondó tért vissza csupán, tizenegyen szomjan vagy éhen haltak, Dzsi-Dzsáku nagyfejedelem iszonyú haragra gyúlt.

– Tudom, mi izgat benneteket, csavargók! – kiáltott rájuk a magasságos khagán. – Keresitek a régi fővárost. Nos, hallja mindenki a szavam, és terjesszék a parancsot. A régi fővárost Mantonnak hívták, minket pedig „Shian Yüen”-nek. Ez hét nemzedékkel ezelőtt történt. Akkor váltak ki a déli hunok a mi országunkból. Ők a testvéreink. Nagyon sok megpróbáltatás után, sok népet leigázva érkeztek mai hazájukba Huhanshing nagykhán vezetésével, és megígérték Zhighinek, az északi hunok nagyfejedelemének, hogy hírvivők segítségével folyamatosan tartják a kapcsolatot. S ha az egyik hun nép bajba kerül, a másik segítségére fog sietni.

– Mától, aki engedély nélkül megy több napra Ulan Gobiba, a Vörös Sivatagba, visszatérte után lefejeztetem. Nem érdekel, hány gyermeke és asszonya van.

Aki visszatért, arról beszélt, hogy irdatlan méretű állatok, amiket még soha senki nem látott, kifehéredett csontvázait látták.

– Mit írnak a törvényeink a tudásról?! – förmedt rá a kérdezőre a nagykhán.

– Ha szarvast űzöl, ne gondolj a családra vagy az asszonyra.

– Jól mondtad! Csatak tucatjaira készülünk, s te a sivatagi halott lények csontjain töprengesz. Tűnj a színem elől.

Pár nap múlva a nagyfejedelem elrendelte, hogy mindenki készüljön háborúra. Pakolják össze használati eszközeiket, válasszák szét nemzetségek szerint a lovakat, kecskéket, birkákat és marhákat. A harcosok élezzék kardjaikat, töltsék fel új íjakkal tegezeiket. Tartsák jól harci lovaikat. Az asszonyok, öregek, gyerekek gyűjtsék be a termést. Kötözzék össze, s az ígás lovak csak

azt szállítsák. Nagy volt a felzúdulás, de mit tehettek?! „Estére minden nemzetségvezetőt várok helyettesével a jurtám előtt. Rengeteg dolgot kell megbeszelnünk” – mondta a nagykhán.

A hunok fejében ezer kérdés kavargott. Merre mennek? Kikkel keverednek harcba? Hol legeltetnek? Lesz-e vizük?

A vezérkar, a Szer alkonyattájt összegyűlt egy nagy tűz mellett. Tíz-tumennyi katona vezérei telepedtek le Dzsi-Dzsáku jurtája előtt. A Bortalán, a Zöld Pusztán északra és keletre sorra lobbantak fel a nagycsaládok máglyái. Lehetett érezni a Nagy Sivatag esti hűvösségét.

– Láng fejedelem fut végig a hideg rónákon – jegyezte meg az ifjú khán.

A nagyfejedelem azzal bízta meg fiát, hogy kíséretével járja a jurtákat, barlangokat, vizek partjait, s mindenben segítsen, adjon tanácsot a bizonytalankodóknak.

A khagán ételt és italt osztatott ki nemzetségfői között.

– Elmúlt a tél, zöldül a Bortala. A dolgok velejébe vágok. Nem akarlak

Šülémkhan

benneteket kitalált mesékkel traktálni. Háborúba megyünk. Nagy, véres csaták előtt állunk. Nyolc tumen harcossal indulunk neki. Két tumen, húszezer lovas íjász még egy ideig a régi hazában marad. Előbb keletre, majd hosszan dél felé nyomulunk, elébb le kell győznünk a *tunguzokat*, akik rossz fegyverzetel bírnak, de igen szívósak a harcban. Ha eltiportuk őket, a *sien-pik* nép és az *o-huanok* várnak ránk. Egy ideig a *Ulan Gobi* (Vörös Sivatag) szélén vonul hosszú vonalban nyolcvanezernyi lovasunk. Meglepetésszerűen csapunk le a tunguzokra. Az *o-huanok* gazdag nép. Kék nyérc- és coboyprémekkel, vágóállatokkal kereskednek *Csin-Csin*nel (Kína).

– Időközben már útra kelnek az őshazában maradtak két tumen harci erővel és a többi fekete hunnal. Ők napnyugta irányából kerülnek meg a sivatagot. Kétnapos mozgás után éppen szembetalálkoznak a *ting-lingek* magas szeke-reivel, melyeken rengeteg élelmet és sót szállítanak az északi törzsekhez, főleg az *ugorokhoz*.

– Tehát, minden északi hun odahagyja az *Orhon*, *Szelenga* és *Tola* folyók vidékét és őseink sírjait?! – kérdezte borúsán a vadló totemét viselő törzsi vezető.

– Nehéz döntés volt, *Zsa-mara*! A vizek jók, de legelőink egyre silányulnak. A tavakban, folyamokban erősen megcsappant a halféle. A hunok egyre szaporodnak, tízszer tizenötezeren vagyunk már. A lovakat és lábasjóságokat jól kell kiszolgálnunk. *Uk* isten feneketlen tavát, a *Balkhasht* északi népek is halászszák. Egyre messzebb járunk vadászni. Az erdőket sem irthatjuk számolatlanul. *Tengri* főisten megneheztelne ránk. Átkot küldene népünkre.

– A kisebbik erőnknek még az *o-k-utokkal* kell végeznie. Ha szerencsénk van, hadisarc fejében megegyezhetünk e két néppel, mert hallottak már harci képességeinkről. Ha minden a tervünk szerint halad, egyesítjük erőnket, s levonulunk *Csin-Csin* határához, testvéreinkhez, a fehér hunokhoz, kik *ujgurok*nak nevezik magukat, s egyetlen *Wang*nak sem sikerült győzelmet venni rajtuk. A nagy Hun Birodalom legyőzhetetlen lesz!

– Miért beszélük a hunok egymás között, hogy a nagy birodalom apja hun lesz, anyja pedig kínai? – akadékoskodott a nagyfejedelemmel *Zsa-mara*.

– Azt nem tudhatom. *Tengri* hatalma végtelen, az ember porszem hozzá képest. Ha beszélük, hát beszélük. Kiderül majd, hogy igaz vagy sem. Nem akarok semmit elhallgatni előletek. El kell mondanom, hogy a két hun nép egyesülése előtt a *Karakorum* hegység és az *Alsó-Tunguzka* folyó között veszélyes ellenség portyázik. Mi hazátlannak hívjuk őket, mert hol keletre tartanak, hol pedig nyugat felé. Ők a *türkök*. Kitűnő harcosok. *Csin-Csin*ben is félnek tőlük. Igaz, a fehér hunoktól is rettegnek. Ezért kezdte el *Qin Shi Huang* császár a Nagy Falat építtetni a lovas íjas népek ellen. De sokba kerül, és *Csin-Csin* határai nagyon hosszúak.

– Számításaim szerint, amíg egyesülünk az *ujgurokkal*, négy-öt évbe telhet. Nem adnak semmit ingyen, de azt megígérhetem, hogy *picsétemmel* (sic!) és arany díszfegyverekkel ajándékozom meg a legbátrabbakat, a hősoket. Lovat azért nem ajánlok, mert a hunoknál maga választja, neveli a lovát minden harcos. Már pendelyes korától lovagol. Ismeri paripája mozdulatait, kívánságait.

– Hulo edzsi hula! – kiáltott messzehangzón a vad, füves pusztába a kha-gán. – Ló és lovas egy!

Ezrek hangját visszhangozta a *Bortala*, a zöldülő puszta.

– Jó lesz mindenkinek, ha hátunk mögött hagyjuk Szelengát, a nagy hétkarú folyót! – fejezte be szólását Dzsi-Dzsáku nagyfejedelem. – Hajnalodik, vonuljunk a szállásunkra. Már a távoli tüzek is elhamvadtak. Kilenc nap múlva indulunk. Adjátok át a hírt a nagycsaládoknak. Úgy döntöttem, hogy az Ölyv és a Fehér Szarvas nemzetségek védik majd a hátramaradókat, s rájuk vár a nyugati-déli út valamennyi csatája. A fiam mellett fog harcolni, a Réti Sasok között. Két nap múlva újra összeülünk napnyugtakor.

A messzeségben ősi hун dalt énekelt valaki: „*Szarvas, hatlábú ménen vágat a vadász, // lángoló agancsú szarvast úz, távolba vezett a haza, // éjjel fénylett a csontkorona, // egyre messzebb csalogatta az ifjút, // kit szerelme várt drága prémekkel megvetett nyughelyen. // Ó, hol az én otthonom, Tengri, s az ősi vadászok szellemei?*”

A nagykhán szomorúan tért nyugovóra. Láta már a nap izzón emelkedő szabályját. Első álmában *Zhight* látta, az első főváros, *Manton* építőjét, a nagyfejedelemet, ki híres volt mint szarvasvadász, s az öregek szerint halálát megérezte. Háromszáz erős emberével hozatott sziklaszálakat saját sírjára, melyekre később szarvasokat festettek.

Sok hun még éjszaka is készülődött a nagy hadjáratra. A gyújtónyilakat különös figyelemmel készítették. Fölmelegített állati faggyúba mártották a csonthegyű vagy háromkaréjos vasíjakat, majd felső részüket pamutszálakkal csavarták be. Mindezt többször is megismételték.

Az erdő- és városlakó ellenséggel szemben óriási pusztítást végeztek az első roham előtt ezek a fegyverek. Ezért első lépésként támadás előtt sok-sok tüzet raktak a hunok, hogy ezekről gyűjtsák meg tűzvihart hozó íjaikat. A máglyák mellé hosszúkás bronzüstökben mérgező növényi főzeteket tettek, hogy sebesüléskor is végezzenek az íjak az ellenséggel.

Jugur-dzsa is járt-kelt egész éjjel *dzsulás*, fáklyás lovasaival. Minden nagycsaládnál megkérdezte, mire van szükségük. Leginkább a kovácsok hiányoztak a patkó-, íjhegy- és törkésítéshez. Az asszonyok füstölt és sózott húsokat készítetek. *Kumisszal* és *csin-csini* édes borral töltötték meg a bőrtömlőket és

lopótököket. A bort a *ting-ling*ekkel cserélték. A „magos szekerűek” a sivatagi rókák prémét becsülték leginkább.

A nagyfejedelmet kínozza az álmatlanság feszültsége. A közelben állt a táltos szent sátra. Az öreg *Csak-hilij* arca most nem fénylett, ahogyan neve mutatta.

– Mit olvasol ki az égi tüneményekből, *Csak-hilij*? – kérdezte a nagykhán.

– Az emberi teremtmény nem láthatja pontosan a jövőt. Annyit azért mondhatok, nagyfejedelem, hogy maga az út keservesebb lesz, mint a csaták borzalmi. Sok holttestet nem kell temetned.

– Tehát győzelmet győzelemre halmozunk?

– Érted, ahogy érted. Mindent nem foghatunk fel, csak ha megtörténik...

A hunok számára, mint minden keleti népnek, 14-e szent volt. Ez a nap, a holdhónap közepe szerencsét, szépséget, erőt, megnyugvást hozott. Ennek a napnak az éjjelén indultak harcba az északi *hsziungnuk* a sivatag keleti peremén. Hármás sorban lépdeltek lovaikkal, támadási sorrendben.

Kívül a fekete és barna lovas íjászok készülődtek harcra. Középpött a foltos és fakó paripák, míg legbelül a fehér ménnek meneteltek a sivatag homokjában. Ritkán fellóttek egy tüzes íjat, hogy mutassák a seregnek a pontos utat.

Pirkadatkor megszólaltak a harci dobok, s föllobbantak a tüzek. A sötét lovas íjászok szákszámra lötték ki a gyújtóíjait a legközelebbi erdő felé. Hatalmas tüzek támadtak a sivatag szelétől, s a *tunguzok* kiáltozva rontottak elő búvóhelyeikről, egyenest a meginduló hunokkal szembe. A csata kezdetét vette. A ló nélkül, első riadalmukra gyalog támadó keletiek fűszálként hullottak el Dzsi-Dzsáku sötét lovasainak nyilaitól.

Mélyen becsaptak már a lán-
gok az erdőbe, amikor föltűntek
az első állatprémes, fejszével és
nyíllal harcoló lovas tunguzok.
Magas, de lassú mozgású mén-
neken közeledtek a hunok fe-
lé, így szinte biztos célpontokká
váltak az ellenség számára. Vas-
tag prémruházatuk is lassította
mozgásukat, de a fekete hunok
félelmetes erejű *reflexnyilainak*
oxai könnyűszerrel fúródtak át a
bundákon.

A tunguzok nemsokára lenyi-
lazott állatok tetemeit hordták
a hunok elé a béke és hadisarc
jeleként. Dzsi-Dzsáku 14 fehér
lovasával a kiterített zsákmány-
hoz vonult, hogy megtekintse,
de tekintete figyelte a tunguzok
minden hadmozdulatát, mint
kiszemelt áldozatát a sólyom.
Szarvasokon, nyesteken, a ritka

hódokon is járatta a szemét, de látta, hogy az erdő két távolabbi részéről sötét gomolyag közelít feléjük. A tunguz fejedelem meghajlásokkal és más ceremónikus mozdulatokkal próbálta Dzsi-Dzsáku figyelmét elvonni. A fekete hun khán lassan hátrafelé lépdelt hófehér lován, elismerően bólogatva, de bal keze már a magasban volt, ami jel volt az íjzáporra.

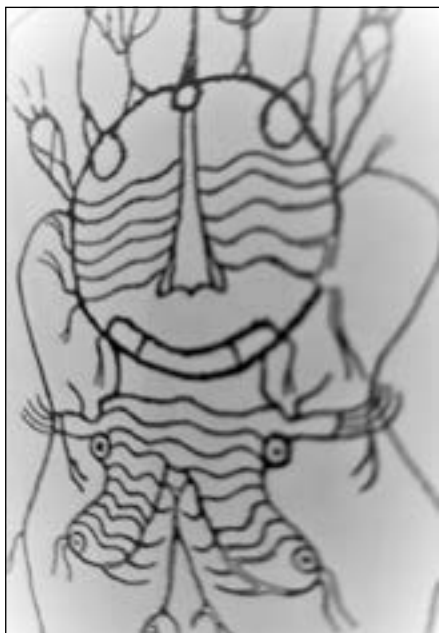
Minden békét ajánló tunguzt legyilkoltak a hun fegyverek, mert két oldalról be akarták keríteni a hsiungnu sereget a tunguz lovasok. A hun harci dobok ismét megszólaltak. A fehér lovas sereg megakadályozta az erdőlakók egyesülését, míg a többi *tumen* rávetette magát a cselled támadókra. Már bukott lefelé a nap, mikorra a tunguzokból csak hírmondó maradt.

A hunok kevés embervesztéssel kerültek ki győztesként az összecsapásból. Lassan visszavonultak a biztonságot adó sivatagba.

– Mondjunk hálát Tengernek! – intette a harcosokat a pap-varázsló. – Dobjátok a nagy máglyára a sok fagyút és a legdrágább állatprémeket! Na meg a hazugokat is, kik békét kérve próbáltak csapdába csalni minket. Így engeszteljük ki az istenek istenét, aki most is megsegített.

– Harcosok! *Imdat* után egyetlen-igytok, pihenjete, mert három nap múlva a pihent *o-huanokkal* kell összecsapnunk! – kiáltotta a nagykhán. – Kettőzött őrséget kérek, s a tüzekeket ne hagyjátok kialudni! Az őrség a harci dobokra apró köveket szórjon, hogy a közelítő lópaták okozta rengéseket jelezzék. Köszönöm, harcosok, elhullajtott véretek.

Korán keltek néhányan, hogy telemerjék a tábor bronzüstjeit friss vízzel az erdő patakjaiból. Ami emberi hajlékot találtak közben, azt fölgyújtották, nehogy távozásukkor a fegyvertelen, bujkáló tunguzok visszatelepedjenek. Közben friss apróvadat vittek a harcosoknak. Visszafelé, a sivatag peremén kissé eltévedtek, de a jelzőjük jó útmutatást adtak. Már közel jártak a táborhoz, amikor több kőbálványt is felfedeztek. Rémitő képek voltak rájuk festve vagy vésve.

– Mik lehetnek ezek a szörnyek? – kérdezték többen is.

– *Ürkünök* – mondta valaki. – Ezek rágják alulról a Világfa gyökérzetét. Nincs szívük, és jól látnak a sötétben, még dédapám mesélt róluk. – A hunok leszálltak lovaikról, mert több rajzolt, festett kőoszlopot is észrevettek a környéken.

– És ez mit jelenthet? – álltak körbe többen is az egyik embermagasságú kőbálványt.

Hita-ri, a Sivatagi Rókák törzsfőnöke válaszolt.

– Tudatlanok! Ez itt a szelek varázslója. Sokszor pingálta le *Csak-hilij*. Azért van széttárva a keze, mert mindent ki tud egyenesíteni, s gubancot csinálhat ugyanabból. Ő parancsol minden homokszemnek és falevélnek. Amit ember épít, egy perc alatt eltüntetheti. Ha akarja, vizet áraszt, ha úgy gondolja, az összes földet kiszikkasztja, hogy élő nem marad rajta. Ő maga: *Sačmaq khán*. Ő pedig nem más, mint *Ay ürüng*, a *Hold fényének ördöge*. Nappal alszik, éjszaka csapatostul riogatják főleg a magányos utazókat. Rémtörténeteket sugdosnak az ember fülébe. Némelyik álmában ereszkedik a vakmerő utazóra, lassan szívja ki a vérét. Reggelre már holtan fekszik a sivatagban éjszakázó. *Ay ürüng*nek parázslik a szeme, s aki belenéz, megbénul a félelemtől. Mindezt el kell mondanunk a táltosunknak, mert csata előtt bajjós jelek lehetnek... Induljunk, mert lassan fölbukkan a nap.

Csak-hilijt elkomorították a hírek. Dzsi-Dzsákuval elvonult a jurtájába, hogy négy szemközt váltsanak szót.

– Nagyfejedelem, aggasztó híreket hoztak a hajnali őrök. Az égitestek állásából is kiolvastam már efféléket. Föltámad Sačmaq khán hatalma. Nagy szél, homokvihár lehet. És titokzatos *balik*. A harcosok látták *Ay ürü*ngöt egy réges-régi kőbálványon. Rejtezkedik a Hold is, rejtezkedik a halál is. Vakon fog csapongani *Ay ürü*ng, de ne szólj a harcosoknak, mert mit is mondhatnánk... Megremeg a Világfa is. *Ürkünök* is felbukkannak, s tépik majd a Tetejetlen Fa gyökerét. Ki tudja, mi fog történni?! Emberi lény nem láthat odáig!

A nagykhán csak ennyit mondott az embereinek: „Ne feledjétek az áldozatot! Kemény ellenfél vár ránk.”

Este falatoztak még a harcosok, aztán fegyvereiket készítették az összecepáspásra. Készültek az útra, amikor megmozdult a föld. Riadalom futott végig a táboron. Volt, aki egész ürücombot dobott a tűzbe *Tengrinek*, hogy segítsen. A sivatag újra nyugodt lett, s láthatták a Hold tányérját is. Némileg megnyugodott a sereg. Rövidesen megindultak a hunok dél felé. Másfél nap múlva értek a *sien-pik* nép földjének északnyugati határára. Előttük már javarészt a *Bortalá* derékig érő füve hullámozott. A távolban szelíd dombok nyúltak el *Csin-Csin* felé.

A nemzetségfők megálltak tancstalanul. Dzsi-Dzsákuhoz lovagoltak.

– Csak egytumenyi harcos szálljon le a ménegről. Rövidesen itt az alkony és az éj. Támadunk. A legközelebbi dombokig fölérgetjük a *Bortalát*, nehogy az ellenség elrejtőzzön benne. Mindenütt elől járjanak a gyújtónyilasok – adta ki parancsba a fejedelem.

A törzsfők az eget kémlelték, s bólítottak az új parancsra.

A Sivatagi Róka nemzetsége szállt le a nyeregből, s fölmérték a földi tusakodás esélyeit, bár ehhez egyetlen hun sem volt hozzászokva. A többség lóva mellé telepedett, s apró tüzeket gyújtottak. Együtt voltak, de külön költötték el vacsorájukat. Az evés utáni maradékot *Tengrinek* adták.

Valaki hátulról fölkiáltott. – *Sen-delemek!* – A hunok a hang irányába fordultak. Valóban imbolygó

árnyalakokat láttak egymás hegyén-hátán. De mind vak volt. Valamelyik a bal szemére, másik a jobbra.

A kiáltás egyre harsányabb lett, s morajlani kezdett a Vörös Sivatag. A homok örvényleni kezdett, pedig szél sem rezdült. A lovak ösztönösen menekülni kezdtek a füves pusztaság irányába.

– Elnyel a sivatag! – ordították sokan.

Az óriási tölcsér egyre növekedett, s lovat, lovast, fegyvereket, tüzeket szipantott magába. Akik a Bortala széléről nézték az eseményeket, elszörnyedve néztek egymásra. A besüppedő homok perceken belül elnyelte a Sivatagi Róka nemzetségének harcosait. Üres csend támadt. Már senki nem látta a vak lidérceket. A varázsló Dzsi-Dzsáku mellé kaptatott.

– Nagy hatalmú khán, a láthatatlan erőkkel szemben tehetetlenek vagyunk. Az ember gögös, hataloméhes és gyilkos szenvedélyű.

– És rövidlátó – fűzte hozzá Dzsi-Dzsáku. – Ha jól mennek dolgai, azt hiszi, mindíg így marad. Árnyéklény, *arík* az ember: Fény és Sötétség határán született. Ott is marad, míg *Tengri* haza nem szólítja.

Tengri

Ott is marad, míg *Tengri* haza nem szólítja.

Dzsi-Dzsáku azonnali rohamot rendelt el. A félelem százszorosára ajzotta a fekete hunok harci erejét. Tüzek, íjzuhatag és fülsüketítő harci kiáltások jelezték a *hsziang-nuk* elsöprő lendületét. Teljesen kifényesedett a Hold, amikor az első dombon föltűntek a *sien-pikek* csapatai. Láthatóan elbizonytalanodtak a semmiből hirtelen föltűnt hatalmas sereg láttára.

A nagykhán hátrafordult és keresztbe tette csuklóját. Ez azt jelentette, hogy minden tumen gyűjtőnyilakat használjon. Tán hetvenezer lángoló-sercegő íj röpített fel. Bevilágította az egész égboltozatot. A *Bortalára* kirohanó *sien-pikek* kardjaikat, fejszéiket, teljes fegyverzetüket a hunok elé szórták egyetlen hatalmas halomba. Az uralkodó harci szekéren vonult kíséretével a hun fejedelem elé, kezében kettétört lándzsát tartott, ami a teljes megadás jele volt.

Dzsi-Dzsáku lassan körbeborozta tekintetét a hajlángó *Csin-Csin*-barát nép emberein.

– Eladunk benneteket, ha nem fizettek hadisarcot...

– Mit parancsolsz, Nagyhatalmú?

– Füstölt húst, prémeket, kínai bort, kumiszt, lovakat és tizenöt erős szerket. Kétszáz túszt, akik megmutatják, pontosan hol élnek az *o-huanok*. Ha tévednek, valamennyi meghal.

– Megegyeztünk, nagy fejedelem. Egyedül kumiszt nem tudunk adni, mert olyfélért nem készíti a népem. A többiből nem szenvedsz hiányt.

– A lovak legyenek fölmálházza, rajtuk csak fegyver legyen, és hajnalra legyen itt minden, amit kértem. Harcosaim valamennyi lépésüket ott lesznek. Ha silány árut adsz, lassan fogsz meghalni. A bőrödet lobogtatja majd a szél.

– Csókolj meg az én istenemet, s igaznak veszem minden szavad! Ha nem, rögvest halálnak halálával halsz. *Őlük* leszel. Előtte ennyit mondj: „Segítsd meg a hunokat!”

Dzsi-Dzsáku apró szobrot vett elő köntöséből, ami szarvasagancsból volt aprólékosan faragva.

A *sien-pik* uralkodó ezt a megaláztatást túlzásnak vette, de látta a vér-szomjas-keserű *hsziangnu* lovas íjászok arcát, s nem mert ellenkezni.

A hadisarc hajnalra a hunok előtt tornyosult. Egykori gazdáik fölszedték sátorfájukat, s a fürkészek jelentése szerint délebbre húzódtak, a *csin-csini* határhoz. Nyilván tőlük reméltek védelmet. A nagyfejedelem sajnálta elvesztett *tumenét*, de a gyors győzelem némileg kárpótolta lelkileg. A kétszáz fogoly, kik gyalogosan, félig-meddig futva a lovasok mellett kísérték az előőrsöt, zihálva mutatták az utat, amire parancsot kaptak uralkodójuktól. Magasan állt már a nap, mire visszatértek a nagytáborhoz – foglyok nélkül.

– Az *o-huanok hisirtiként*, távoli zizegésként hallhatták a *sien-pikek* erdeinek, hajlékainak porrá égését – jelentette az őrs vezetője. – Eltakarodtak. Üres a vidék, amíg a szem elláthat. A foglyokkal végeztünk.

– Akkor előttünk a zöld tenger! – állapította meg az északi khán. – Előre, harcosok! Ha nem ütközünk *türkök*be, két-három napon belül fehér hun testvéreinknél vacsorázunk, az *ujguroknál*. Legalább egytumenyi szélességben vágunk át a *Bortalán*.

– Nagyfejedelem, a visszafelé vezető úton két emberem veszítettem oda. A nagyra nőtt fűben az utolsó pillanatban vettük csak észre a kőpengét. Végzett két lovassal. Épp beleütköztek, ami lovat, embert is kettévágott.

– Miket hordasz itt össze, órparancsnok?! Nem értem a szavaidat.

– Tekintsd meg magad. Hamarost rábukkanunk, mert a fű tetején túl ér jóval. Nem beszélék a levegőbe. Indítsd a sereget, uram, s szembesülsz vele.

Rövid poroszkálás után észrevették a zombékon álló különös követ. A khán egy magas embert küldött a kőhöz, hogy lássa nagyságát a kőpengének. Furcsamód, egy óriás tör állt ki a földből, pengéje égnek szegeződött.

– *Itil oymak uyumak jügürmak!* – ez van a talpára írva, kiáltotta a hun.

A khán magához intette a táltost.

– Mit jelent ez? – kérdezte rosszat sejtve a fekete hun vezér.

– Türk rovásírás: „A Don folyó felől jövő húzhatja csak ki, nagy nyüzsgést, félelmet okozva.”

– De hisz *Itil* a jövőben látogat meg minket, s világbirodalomná kovácsolja a hunokat – mondta a *khán*.

– Dzsi-Dzsáku, Tengri nem ismeri az időt, hisz ő teremtette az embernek, de maga örökkévaló – magyarázta a pap-varázsló, a fényes gondolatú *Csak-hilij*.

– Aki ezt kihúzza a földből, csak is világhódító lehet. Látom a fokán Tengri feleségének orcáját.

– Jól látod, fejedelem. Ketten is ügyelnek a törre, hogy a kiszemelt személy húzhassa ki.

A sereg harcosai körülállták, s szent csodálattal vizsgálták Attila jövődjé fegyverét. Sokan megérintették és *imdatot* mormoltak. Mások bort locsoltak a tövébe. Voltak, akik sérthetlenséget kértek: „*Yukari ura imdats!*” (Magas domb ura, imádkozz értem!) Ezek járták körbe a kőpengét megnyugodva...

Bokros, bozótos, csaltos részen táborozott le a sereg. Háromszoros őrséget rendelt a khán. Őrtüzeket gyújtott és jelzodobokat állíttatott. Erős fekete lovakkal jártak folytonosan körbe az örök. *Pek kotet* alkottak, sötét falat. Végre nyugodtan pihentek a harcosok. Éj közepén azonban vész-

jósló morgás, nyüsztés, lihegés verte fel a *Bortala* felől alvókat. Dzsi-Dzsáku úgy aludt, mint a nyúl. Rögvest talpon volt.

– Farkasok, toportyánok, Nagyúr! – mondták a fejedelemnek.

– Erre nincsenek farkasok – jelentette ki a vezér. – Hideg van. Keresik a védett helyet.

Dzsi-Dzsáku egészen közelről hallott állati hörgést. Háromágú, fémhegyű ostorával a fű közé vágott. Még fertelmesebb morgást hallott.

– Fényt ide, *kizil ja*, gyújtóijakat!!! – Két lábon előtte hörgött véres pofával egy óriási farkas, épp egy lovat tépett szét. *Ox, ox, kizil ja!* – kiáltzott a fejedelem, mert újabb ordas jelent meg. Vékonyában három íj is lobogott, de a zabálást nem hagyta abba.

A táltos már Dzsi-Dzsáku mellett állt.

– Kiéheztették őket, s szabadon engedték portyázni a vadakat.

– Ó, *Tengri!* Csak ne a *türkök* legyenek! – Azok voltak. A közelben bújtak meg, s a farkasokat csapatszám eresztették a hunokra. Élet-halál harc kezdődött a sötétségben. A túztól fölfedett *türk* csapatok gyalogosan támadtak a *hsziungnu* seregre.

Minden *tument* riadóztatott a nagykhán. Tömegével bukkantak elő a *Bortala* fűvéből a *türk* harcosok. Ívelt szabályjukat sokan a szájukban vitték, hogy ke-

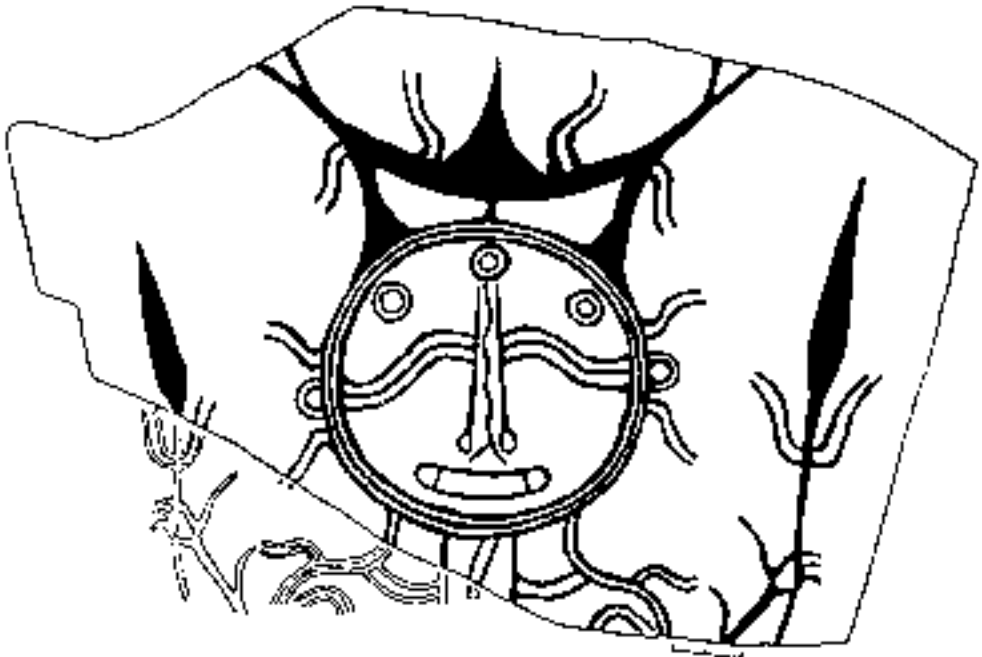

zük szabad maradjon a dárdának, nyílnak és a kétélű fejszének. Hátukra csatolva hordták a lezárható tegezt, övükben vékony pengéjű tőröket viseltek. Állig felfegyverzett csapatok voltak, akik vérszomjasan közelítettek...

Jugur-dzsa, a khán fia szorosan apja mellé vágta magát. Farkasokat és tüркöket szabdalt halomba, mert látta, hogy apja ereje fogyatkozik. Lovát egyszerre három ordas tépte, s lezuhant a földre. Egy elhagyott türk fejszéjével csapdosta le az ellenség fejét. Nyilát, dárdáit is szakadatlanul használta. Úgy harcolt, mint egy oroszlán. Végre a tüркök, kik a fűben elfektették lovaikat, menekülőre fogták, de a fejedelem minden hunt utánuk küldött. Maga is lóra ugrott, fia is szerzett egy fakót. Most látszott csak a nyeregből, hogy a tüркök félig már átfogták az északi hunokat. Hajnalodott, mire látták, hogy a füves puszta kopárrá válik, s vizek csillannak fel a láthatáron.

– Lápos tavak! – kiáltott valaki.

– Szorítsuk bele a tüркöket! – parancsolta Jugur-dzsa, mert apja több sebből vérzett.

Jugur-dzsa, erfikhan

Az első napfénynél már bugyborékolva merültek a sűrű mocsárba a támadók. Az ordások egymás tetemeit falták fel a csata forgatagában. Volt olyan toportyán és ellenség is, aki élve égett a gyújtóijaktól. Bűzös párafelhők szálltak fel a mocsárból. A sebesülteket és holtakat bedobálták a nagykhán emberei a fertőkbe. A harci dobosok visszavonulót vertek.

– Iljig kelebek – mondta az orvos-táltos. – Mint a lepke, fáradtan köröz a nagykhán lelke.

Jugur-dzsát mélyen elszomorította apja sorsa.

– Nincs remény a felépülésére? – kérdezte a táltost.

– Kevés. Egy vágás a szívét is érte. Kész csoda, hogy még pislákol benne az élet. Valamit akar neked mondani.

– Fiam! Még egyetlen nap, s egyesülni fogtok az északi hunokkal *Dzsungária* határán. Attól kezdve biztonságban vagytok. Az ujjurok megismerik beszédetek. Éljetek békében. Fiává fogad majd *Zhighi* legkisebb unokája, aki most negyvenéves lehet. Ha már nem lélegzem melege, temessetek el Itil kardjának tövében. Betelt az élet edénye. Új hazánk lesz! – Dzsi-Dzsáku feje félrebillent, s a lélek pilléje semmivé foszlott az emberek szeme előtt.

Úgy lett, ahogyan az északi hunok khánja megjósolta. Találkoztak újra az északi emberek. A nyugat felé indulók szerencsésebben jártak, mint a többség. Igaz, sokszor cselhez folyamodtak. A sztyeppe népeknél ez dicséretes volt, nem megvetendő.

Dzsi-Dzsákut, úgy temették el, mint Buddhát, akiről soha nem hallottak, csak jóval később testvéreiktől, a fehér hunoktól, mert a *csin-csinbeliek*, a *han uralkodók megismertették velük ezt a vallást*. Attila kardjának tövében elhantolták elégetett testét a khánnak, s a hun nemzetségszökevények elmondták, mi az, amit tanított, és mit fontos továbbvinni. Már csak hat törzsfő élt, de a Góbi-sivatag másik felén még kettő. Buddha tanításai is a nyolcrétegű szent ösvény tanítására épültek. Az északi hunok vallása Ujguriában lassan átalakult, követve fehér testvéreik imáit.

Az elbeszélésem valós történeten alapul. A novellát illusztráló kőrajzokat, bálványokat, emlékoszlopokat közel 300 éve kutatják tudósok a Jenyiszej folyó mentén. Bár a múlt században, 1985-ben kinyitották az archív táruk egy részét, de a Minuszinszki-völgy, az ún. Okunyevi kultúra leleteit nem tették közzé. Az újkőkori és a korai bronzkori találkozásának idején született, mondhatjuk, szürrealista látásmódot tükröző kőleletek továbbra is rejtve maradtak. A Hakaszia Köztársaság és Baku városának szabadtéri tárlóiban (lapidáriumaiban) gyűjtötték össze őket.

A kőoszlopok csillagokat, a Földet, állatokat, vizeket, az embert és isteneit ábrázolják. Sokszor, kihasználva az oszlopok adottságait, három dimenzióban. Foromozov, akkor még szovjet tudós 1969-ben Mohenjo-Daro és a Jamna-kultúra ábrázolásaival hozta összefüggésbe az okunyevi kőrajzokat és véseteket. A kőbálványok jelentéstanával még ennyi idő után is keveset foglalkoztak a szovjet, orosz tudósok. Nyugati országokban ez idáig részleteiben csak Berlinben került sor egy viszonylag felszínes mű kiadására a témával kapcsolatban. Közép-Európában egyedül hazánkban adták ki azt a könyvet, mely 300 kőlelet

leírását tartalmazza. Ezek gyakorta csak az emlék anyagára, méretére, fellelési helyére, a rajzok technikájára vonatkozik, nem pedig az ábrák jelentésére, értelmezésére (N. V. Leontyev, V. F. Kapeljko, J. N. Jeszin nyomán).

Az elbeszélés kurzívvá szedett részei (nevek, fogalmak etc.) hun, ómongol, ótörök, régi török, türk, csuvas, kun, kínai eredetű szavak.

Az első, fedőborítón Tarim-medencei múmia látható, mely kb. 2000 esztendő. Mellette egy, a 19. század hetvenes éveiből származó jász-kun pásztor képe látható dagerrotíp felvételen.

A KÁVA-füzet belső oldalán látható az északnyugat-kínai Senhszi tartományban lévő Tungvancseng város, a déli hunok 1600 évvel ezelőtt épített fővárosa. A települést, ahol valamikor több mint 40 ezer fehér hun és kínai han pásztor élt, Helian Popo (381–425) hun vezér építtette hozzávetőleg 16-18 ezer négyzetkilométeren.

Tungvancseng (Öreg Fehérvár)

Soha nem volt kiállítás nézhetünk meg ebben a *Galériában*. Az ősi kínai, japán tusrajz mesterei, majd magyar követők is (hisz, mi is Belső-Ázsiából származunk, közel a tusrajzolás hazáihoz) hasonlatosak azokhoz a vándor bölcsekhez, *shintakuk*-hoz, akik a vágytalanság úrjével dolgoznak képeiken.

A kiváló japán és kínai tusrajzokon nem létezik háttér, illetve sokkal erőteljesebb a nem látható üresség szerepe, mint a nyugati világban. Az űr, amely nem pusztán üresség, alakítja a valamit.

A napnyugati *orákulum* majdnem mindent tud és előrelátó, de a shintaku emellett kreatív is: egyszerre látja az egyneműséget és a különbözőséget. Jó barangolást a tudati és lelki fények egymásba olvadó mezsgyéjén!

Haza és ház. A két szó közötti igen szoros jelentésbeli és érzelmi összefüggés oly erős, hogy ezer és ezer év sem törölheti ki gondolatainkból, sejteinkből, lelkünkéből. Hosszabb időre, ha elhagyjuk a hazát, honvágyunk támad, (ott)hon utáni ragaszkodás, epekedés. A kollektív tudat is őrzi annak a földnek az emlékét, ahol élünk-haltunk; örvendeztünk-gyászoltunk; énekeltünk-beszélggettünk-hallgattunk. A nyelvet pedig, még ha a legnagyobb is a törekvés rá, nem lehet átírni, hazugságra csábítani. Ujguriában, első őshazánkban, még mindig értik az alapvető magyar szavakat. S az ott élők is azt vallják, hogy a magyarok az egyetlen testvéreik, akik zömében nyugat felé indultak, kisebb részük otthon maradt. *Isten, lélek, öröm, hűség; kenyér, vér, alma, iszik, eszik* szavainkat kétezer-ötszáz év után is értik az egyszerű újgeneráció emberek. Lehel vezér (Lél) lelkesen lélegezte elő a régi lelkeket csaták idején. Rálelt a láthatatlan lelkek hadára, kik megsegítették seregét.

Én is megidéztem őseink népét, hitvilágukat, s a hunszágtól való elválásukat...

Cédrus Művészeti Alapítvány
1136 Budapest, Pannónia u. 6.
Telefon: (1) 247-6657
Mobil: (30) 511-3762
E-mail: szongy@gmail.com
Honlap: www.naputonline.hu

Felelős kiadó: Szondi György
Szöveggondozó: Kovács Ildikó
Tördelőszerkesztő: Szondi Bence
ISSN 1787-6877
ISBN 978-615-81418-7-1